

Problemy i tendencje ochrony zabytków sakralnych na Ukrainie

Włodzimierz Gerycz

architekt, ekonomista
Państwowy Historyczno-Architektoniczny Rezerwat
w Żółkwi

HISTORIA BUDOWLI SAKRALNYCH ŚCIŚLE łączy się z rozwojem religii chrześcijańskiej na Ukrainie. Poczynając od X w., architektura cerkiewna rozwijała się w stylu zgodnym z tradycją wschodniego, bizantyjskiego obrządku. Pozostało z tego okresu dość dużo zabytkowych obiektów. Z czasem w architekturze sakralnej doszły do głosu elementy związane z próbą pojednania dwóch kultur i tradycji – prawosławnego Wschodu i katolickiego Zachodu. Zachowanie tych osobliwości w architekturze i sztuce świętyń we współczesnych warunkach jest ważnym zadaniem Cerkwi i całego społeczeństwa.

Życie religijne na Ukrainie jest zróżnicowane, charakteryzuje się dużą liczbą wyznań (tab. 1). Po odzyskaniu niepodległości w prawosławiu nastąpił rozłam – od tradycyjnej Ukrainiejskiej Prawosławnej Cerkwi Moskiewskiego Patriarchatu część wiernych odeszła do Ukrainiejskiej Prawosławnej Cerkwi Kijowskiego Patriarchatu, z wygnania zaś powróciła Ukrainiejska Autokefaliczna Prawosławna Cerkiew. Dzięki liberalnemu ustawodawstwu mogły powstać też i inne prawosławne cerkwie. W 1989 r. wyszła z podziemia Ukrainiejska Greko-Katolicka Cerkiew, legalną działalność zaczęły prowadzić ośrodki Kościoła rzymskokatolickiego.

Głównie te właśnie wyznania dysponują zabytkami architektury, co wiąże się wieloma problemami,

z których największe to m.in. sprawa ochrony i utrzymania zabytkowych obiektów, konieczność współpracy z większą liczbą duchowieństwa czy uznawanie przez przedstawicieli niektórych wyznań wymogów ustawodawstwa o ochronie zabytków za prześladowanie. Kontakty pomiędzy konserwatorami i klerem oraz kierownictwem religijnych zgromadzeń nie zawsze są łatwe. Istniejące w niektórych diecezjach specjalne komisje ds. sztuki i architektury cerkiewnej nie mają dostatecznego wpływu na sytuację.

Ochrona zabytków na Ukrainie stanowi ważną część życia kulturalnego i społecznego. Stworzono odpowiednie ustawodawstwo, najcenniejsze zabytki znajdują się pod opieką państwa, w budżetach różnych szczebli przeznaczają się pieniądze na konserwację i restaurację. Od lat 50. XX w. prowadzony jest rejestr zabytków Ukrainy. Stan na dzień 1.01.2009 r. wynosił ponad 140 tys. zarejestrowanych zabytkowych obiektów nieruchomych (tab. 2). Procedura wpisu obiektu do rejestru jest skomplikowana – decyzję podejmuje się na szczeblu centralnym. Rejestr obciążony jest dużą liczbą zabytków historii (w minionym ustroju część z nich objęta została ideologizacją), zbyt mało natomiast jest w nim zabytków nauki i techniki.

Większość zabytkowych obiektów architektury, szczególnie architektury sakralnej, znajduje się na zachodzie Ukrainy (tab. 3). Przyczyną tego jest krótszy czas przebywania tych ziem pod władzą reżymu

Tabela 1.
Wyznania na Ukrainie (stan na 1.01.2009 r.).

Wyznanie	Parafie	
	liczba parafii	procent
Ukraińska Prawosławna Cerkiew Moskiewskiego Patriarchatu	11 444	36,6
Ukraińska Prawosławna Cerkiew Kijowskiego Patriarchatu	4093	13,1
Ukraińska Autokefaliczna Prawosławna Cerkiew	1183	3,8
inne prawosławne cerkwie	200	0,6
Ukraińska Greko-Katolicka Cerkiew	3566	11,4
Kościół rzymskokatolicki	901	2,9
wyznania protestanckie	8578	27,4
judajzm	268	0,9
islam	451	1,5
inne	573	1,8
razem	31 257	100,0

Opracowanie własne na podstawie www.risu.org.ua

Tabela 2.
Rejestr zabytków nieruchomych Ukrainy

	Zabytki	Lwowski obwód	Wołyński obwód	Zakarpacki obwód	Ukraina
1	archeologii	499	149	478	69 820
2	historii	3823	860	504	53 209
3	sztuki monumentalnej	302	32	71	2940
4	architektury i urbanistyki	3431	492	204	16 596
5	sztuki ogrodniczej	12		36	270
6	krajobrazy				33
7	nauki i techniki				51
	razem	8067	1533	1293	142 892

Opracowanie własne na podstawie www.minkult.kmu.gov.ua oraz www.heritage.com.ua

sowieckiego. Powszechne wprowadzanie ateizmu w czasach Związku Radzieckiego oznaczało m.in. burzenie tysięcy świątyń, grabież i niszczenie milionów ikon, represje wobec duchowieństwa.

Najważniejszym obiektem sakralnej architektury bizantyjskiej na Ukrainie jest zespół cerkiewny św. Sofii Kijowskiej (XI w.), który znajduje się na Liście

Światowego Dziedzictwa UNESCO (il. 1). Państwo poświęca temu obiektowi dużo uwagi – prowadzone są tutaj skomplikowane badania, przeznaczają się wysokie środki finansowe na prace konserwatorskie i restauratorskie. Problemem pozostaje zabudowa strefy buforowej.

Zakres badań instytucji, która zarządza całym zabytkowym zespołem – a jest to Narodowy Rezerwat Historyczno-Architektoniczny „Sofia Kijowska” – liczy 47 tematów. Wśród nich znajdują się unikatowe badania pod nazwą „Monitoring inżynierski technicznego stanu i deformacji zabytków architektury Rezerwatu z opracowaniem wspólnie z instytutami naukowo-badawczymi rekomendacji dotyczących ich ochrony”, prowadzone od roku 2006. Charakter prac przedstawia il. 2. W latach 2007 i 2008 wzmocniono tynki z mozaikami z XI w. w głównej kopule świątyni. W roku 2008 skończone zostały prace przy odnawianiu barokowych Carskich Wrót Soboru św. Sofii, które zostały odrestaurowane i uzupełnione przy pomocy polskich specjalistów z Krakowa.

Wiele historycznych miejscowości centralnej i wschodniej Ukrainy posiada zabytki sakralne z czasów wprowadzania chrześcijaństwa oraz pierwszego państwa ukraińskiego – Rusi Kijowskiej. Są to m.in.

Kijowsko-Peczerska Ławra, Spaso-Preobrażenski Sobor w Czernihowie, Mychajliwskij Sobor w Perejasławiu i inne. Bogate dziedzictwo pozostało też z czasów Hetmańszczyzny (XVII-XVIII w.).

W miastach zachodniej Ukrainy, takich jak Lwów, Kamieniec Podolski, Włodzimierz Wołyński, Iwanofrankiwnsk, Żółkiew, wyraźnie widać w architekturze

1. Sobór św. Sofii w Kijowie. Fot. W. Gerycz
1. Saint Sophia Cathedral in Kiev. Photo: W. Gerycz

2. Zespół cerkiewny św. Sofii Kijowskiej. Przemieszczanie elementów budowli pod wpływem statycznych oraz dynamicznych (sejsmicznych) obciążeń, 2007 r. Badania Narodowego Rezerwatu Historyczno-Architektonicznego „Sofia Kijowska”

2. The Orthodox church complex of Saint Sophia of Kiev. The movement of the construction elements due to static and dynamic (seismic) load, 2007. The research of the “Sophia of Kiev” National Historic and Architectural Reserve

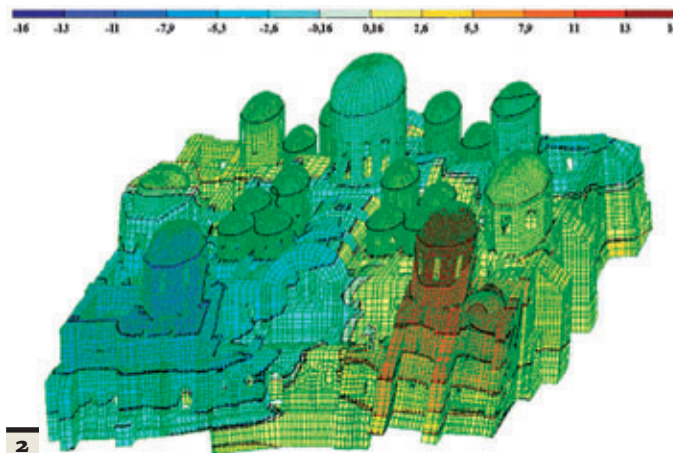
sakralnej etniczną i wyznaniową różnorodność, co świadczy o krzyżowaniu się na tych ziemiach kultur Wschodu i Zachodu.

Miasto Żółkiew, znane jako idealne renesansowe miasto-rezydencja wielkich magnatów, w tym i króla Jana III Sobieskiego, liczy sześć zabytkowych kompleksów sakralnych (il. 3, 4), służących chrześcijanom różnych wyznań oraz jedną synagogę, która obecnie nie jest wykorzystywana jako świątynia. Ochroną zabytków i ich badaniami zajmuje się Państwowy Rezerwat Historyczno-Architektoniczny. W ostatnich

Tabela 3.
Sakralne zabytki Ukrainy

Obwód	Liczba obiektów sakralnych	
	wszystkich	w tym zabytkowych
Iwowski	1791	745
tarnopolski	1501	498
zakarpacki	1264	84
wołyński	1091	284
iwanofrankiwski	842	542
Ukraina	22 437	3940

Opracowanie własne na podstawie
www.minkult.kmu.gov.ua oraz www.heritage.com.ua

2

latach obiekty sakralne odnawiane są głównie na koszt parafii i mecenasów. W pracach tych biorą udział polscy specjaliści.

Po odzyskaniu niepodległości i swobody życia religijnego na Ukrainie rozpoczęto odnawianie klasztorów. Przykładami profesjonalnych prac w tym zakresie mogą być klasztor Bazylianów w Krechowiu i klasztor Studytów w Uniewie.

Pierwszy z nich powstał w latach 30. XVII w. Wokół przebudowanej później cerkwi pw. św. Mikołaja postawiono mury z pięcioma wieżami, zbudowano też drugą, drewnianą cerkiew. Od 1739 r. klasztor wszedł w skład Ruskiej Kongregacji Czynu Świętego Wasyla Wielkiego. W czasach, gdy ziemie te były pod panowaniem austriackim, klasztor przetrwał jako jedno z centrum życia duchownego regionu. W czasach radzieckich klasztor został zlikwidowany – urządzono tu szkołę dla dzieci upośledzonych. Od lat 90. XX w. obiekt przywrócono dawnym właścicielom i odrestaurowano (il. 5). Pracami kierował arch. S. Cymbaluk. Za całokształt prac w 1997 r. grupę autorów restauracji odznaczono najwyższym wyróżnieniem dla osób twórczych – Narodową Nagrodą im. T. Szewczenki w dziedzinie architektury.

Klasztor w Uniewie został założony w XIV w., a po zniszczeniu przez Tatarów odbudowany w wieku XVII. Na początku XX w. w klasztorze została przywrócona tradycja obrządku greckokatolickiego według zasad wschodniego czarniectwa studyckiego. Od lat 90. ub.w. prowadzone są prace związane z odnową klasztoru. Obecnie utworzono tu Ławrę (il. 6).

Szczególną odmianą architektury sakralnej Ukrainy są drewniane cerkwie. Mimo niszczącego działania czasu, a także celowej polityki rosyjskiej i sowieckiej władzy część tych bezcennych zabytków zachowała się

do dziś w autentycznej formie, stając się pomnikami narodowych tradycji i kultury.

Badacze ukraińskiej drewnianej architektury dokładnie opisali ten kierunek narodowej twórczości. Podstawą każdej drewnianej cerkwi jest zrąb z drewnianych belek. W zależności od liczby zrębów cerkwi i liczby wykończeń dachów ustala się typ cerkwi. Osobliwości konstrukcji i charakter architektonicznych rozwiązań decydują o podziale drewnianej architektury na architektoniczne szkoły regionalne, związane z historyczno-etnicznym podziałem Ukrainy.

3

Na przykład w regionie Karpat istnieją szkoły: huculska, bojkowska, łemkowska, halicka i bukowińska.

Jednym z najstarszych zachowanych obiektów ludowej drewnianej architektury sakralnej na Ukrainie jest cerkiew pw. św. Archistratyga Michała we wsi Stara Skwariawa niedaleko Żółkwi.

Wasył Słobodian, badacz architektury sakralnej, odkrył rok jej budowy – 1508. Data ta napisana jest na belce północnej nawy czcionką z XVI w. W innym miejscu natomiast widnieje napis: „Od 1700 roku tej cerkwi 200 lat bez ośmiu”.

3. Kościół pw. św. Wawrzyńca w Żółkwi. Fot. W. Gerycz

3. The Collegiate Church of St. Lawrence in Zhovkva. Photo: W. Gerycz

4. Witraż w cerkwi pw. Serca Chrystusowego w Żółkwi. Fot. W. Gerycz

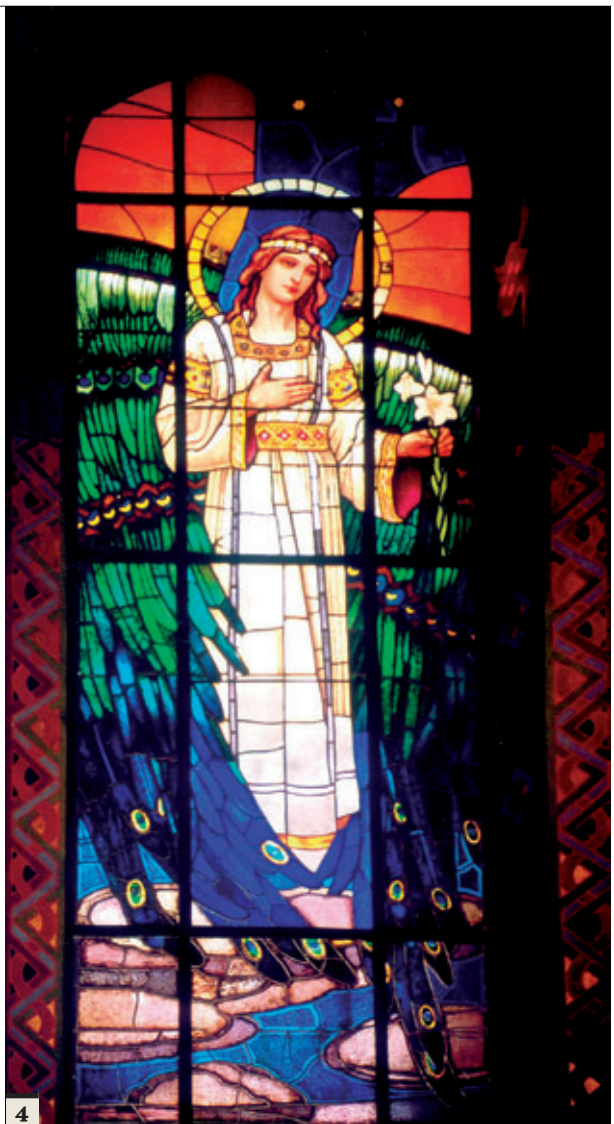
4. Stained glass in the Church of the Holy Heart of Jesus in Zhovkva. Photo: W. Gerycz

5. Klasztor Bazyljanów w Krechowie. Fot. W. Gerycz

5. The Basilian monastery in Krekhiv. Photo: W. Gerycz

6. Uniewska Ławra. Fot. W. Gerycz

6. The Univ Lavra. Photo: W. Gerycz

4

Cerkiew ma bogatą historię. Wybudowana została w miejscowości Hłyńsk koło Żółkwi, na wzgórzu Haraj, gdzie stała około 200 lat. W 1725 r. została przeniesiona do sąsiedniej wsi Stara Skwariawa, na miejsce istniejącej tu wcześniej, a zniszczonej w pożarze świątyni. Kilka razy była rozbudowywana i przebudowywana. Obecnie trwają w niej prace restauracyjne według projektu architekta S. Pińkowskiego. Wykonawcą prac jest firma Technobud (il. 7).

Cerkiew posiada bardzo cenny ikonostas. Składa się on z kilku części pochodzących z różnych czasów. Najdawniejsza pochodzi z poł. XVI w. Jest to rząd *deesis* składający się z dziewięciu wielkich desek z dwiema postaciami i dwiema ikonami święt na każdej. Autorami ikon byli mistrzowie z Przemyśla. Inną część ikonostasu namalował znany malarz z Żółkwi Iwan Rutkowicz w latach 1677-1687. Obecnie ikonostas restaurowany jest w Lwowskim Muzeum Historii Religii i po ukończeniu wszystkich prac powróci na miejsce.

Kolejnym przykładem konserwatorskich i restauratorskich prac w obiektach architektury drewnianej może być cerkiew pw. Świętego Ducha w Poteliczu,

5

zbudowana w roku 1503. Dwa lata temu firma Technobud wzmocniła konstrukcję świątyni i dokonała częściowej wymiany gontów. W obiekcie tym znajdują się cenne polichromie, które wymagają konserwacji (il. 8).

W roku 2008 firma Kampodrestauracja wykonała, według projektu pracowni Ukrzachidprojekt-restauracja (autor S. Pińkowski), skomplikowaną restaurację cerkwi pw. św. Michała w Zińkowie na Podolu (il. 9). Oryginalna, bardzo zniszczona konstrukcja budowli została rozebrana, dokonano wymiany jej oddzielnych elementów. Wykonano nowe zewnętrzne zdobienie. Cerkiew stanowi charakterystyczny przykład cerkwi typu wschodniopodolskiego.

Drewnianych cerkwi na Ukrainie zostało ok. 2000. Wymagają one szczególnej ochrony. Za czasów niepodległości w kraju zniknęło 200 tego typu obiektów. W ciągu ostatnich trzech lat na zachodniej Ukrainie zniknęło ich 15. Główną tego przyczyną są pożary spowodowane niedostateczną ochroną świątyń (il. 10, 11). Notuje się celowe podpalenia dla uzyskania miejsca pod budowę nowych cerkwi. Oprócz tego obiekty niszczone są przebudowami, zdobieniem współczesnymi materiałami, zamianą gontów na blachę itd.

Państwowy program ochrony zabytków drewnianej architektury sakralnej na lata 2005-2010 przewidywał niewiele pieniędzy, które przeznaczył tylko

6

na badania i rejestrowanie zabytków. Rzadkim przykładem finansowania konkretnych działań w takich zabytkach jest Program regionalny w obwodzie lwowskim. W roku 2009 samorząd wojewódzki przeznaczył 1 000 000 hrywien na prace w oddzielnych obiektach oraz na zakup do wszystkich drewnianych cerkwi sprzętu przeciwpożarowego.

Oddzielny kierunek ratowania dziedzictwa sakralnego na Ukrainie to konserwacja zabytkowych ikon.

Unikatowość ukraińskiej ikony polega na wykorzystaniu i zachowaniu technik i stylu ikonografów z Bizancjum, wzbogaconych miejscowymi interpretacjami. Cechami charakterystycznymi są płynny koloryt oraz mistrzowskie nakładanie złota na ikony. Tę

7

technikę w XI-XII w. nazywano „asyst” oraz „splaw”. Od XIII do XVII w. malowanie ikon rozprzestrzeniło się w Galicji i na Wołyniu. Centrum malarstwa ikon był Przemyśl. Z czasem do tradycyjnej sztuki malowania ikon przenikać zaczęły wpływy europejskie. Rodzi się „ukraiński barok”. Galicyjska ikona z tych czasów zajmuje kluczowe miejsce w ukraińskiej ikonografii.

Znaczących dzieł z tego okresu jest dość dużo, jednak specjalne miejsce zajmuje działalność tzw. żółkiewskiego ośrodka malarstwa i rzeźby, którego wybitnym przedstawicielem był Iwan Rutkowicz. Ikonostasy jego autorstwa oraz jego uczniów są porzucane na

Ukrainie Zachodniej, m.in. w Żółkwi, Woli Wysokiej, Poteliczu, Krechowie i w wielu innych miejscach.

W ostatnich latach na większą skalę zajęto się konserwacją malarstwa cerkiewnego, zarówno w muzeach, gdzie przechowywane są olbrzymie zbiory ikon, jak i w samych drewnianych cerkwiach.

8

Przykładem konserwacji prowadzonej w muzeach mogą być zakończone prace nad znanym żółkiewskim ikonostasem, znajdującym się w Muzeum Narodowym we Lwowie (il. 12). Ikonostas ten, ostatnie wielkie dzieło I. Rutowicza, powstał w latach 1697-1699 i przeznaczony był do cerkwi pw. Narodzenia Chrystusa w Żółkwi. Fundatorami ikonostasu byli członkowie cechu szewców, jednak przedsięwzięcie o takiej skali potrzebowało większego wsparcia, nie wykluczono więc udziału finansowego rodziny Sobieskich – właścicieli Żółkwi. Na początku XIX w. ikonostas został przeniesiony do cerkwi we wsi Nowa Skwariawa, skąd w roku 1937 przeniesiono go do muzeum.

W 2011 r. grupa konserwatorów muzeum pod kierownictwem W. Mokija skończyła prace nad odtworzeniem całości dzieła wraz z konserwacją jego ikon według rekonstrukcji graficznej P. Linyńskiego. Ikonostas posiada duże wymiary (10,85 × 11,87 m), jest bogato dekorowany i zawiera praktycznie wszystkie nowości wprowadzone do ikonostasów w tych czasach, m.in. dodatkowy rząd ikon ze scenami ze Starego i Nowego Testamentu, dodatkowe ikony do sześciu scen niedziel czy wprowadzone do rzędu apostołowskiego postacie imperatora Konstantyna, kniazia Włodzimierza Wielkiego i kilka innych.

Wyjątkowość ukraińskiej drewnianej architektury stała się podstawą wspólnej polsko-ukraińskiej inicjatywy dotyczącej opracowania wniosku o wpis na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO grupy drewnianych cerkwi z terenu polskich i ukraińskich Karpat. W 2009 r. zorganizowano wspólne badania potencjalnych obiektów po obu stronach granicy. Pod uwagę brano m.in. autentyczność substancji, wartość artystyczną, stan zachowania, otaczający krajobraz, dostępność obiektu. Wytypowano po osiem cerkwi z każdej strony:

- ze strony polskiej cerkwie w miejscowościach: Radruch, Chotyniec, Owczary, Kwiaton, Powroźnik,

7. Restauracja cerkwi pw. św. Archistratyga Michała w Starej Skwariawie. Fot. W. Gerycz

7. The restoration of the Orthodox Church of Archangel Michael in Stara Skvarya. Photo: W. Gerycz

8. Cerkiew pw. Świętego Ducha w Poteliczu. Fot. W. Gerycz

8. The Orthodox Church of the Holy Spirit in Potelich. Photo: W. Gerycz

9. Cerkiew pw. św. Michała w Zińkowie

9. The Orthodox Church of St. Michael in Zinkiv

- Brunary, Turzańsk, Smolnik k. Lutowisk;
- ze strony ukraińskiej cerkwie w miejscowościach: Drohobycz (cerkiew pw. św. Jura), Użok, Jasynia, Nyznij Werbiż, Potylicz (cerkiew pw. Świętego Ducha), Rohatyn (cerkiew pw. Świętego Ducha), Matkiw (cerkiew pw. Soboru Przenajświętszej Dziewicy), Żółkiew (cerkiew pw. Świętej Trójcy).

Obecnie trwa przygotowanie odpowiedniej dokumentacji, dużo prac trzeba wykonać w poszczególnych obiektach, szczególnie po stronie ukraińskiej. Oczekiwany termin decyzji o wpisie – rok 2012.

Dla rozwiązania wielu problemów dotyczących opieki nad ukraińskimi zabytkami sakralnymi (jak i innymi) mogą być pomocne następujące wnioski i propozycje:

10. Podhorce, cerkiew pw. św. Michała (1756) po pożarze w 2006 r. Zbiory Archiwum Urzędu Ochrony Dziedzictwa Kulturowego Lwowskiej Administracji Obwodowej

10. Pidhirtsi, the Orthodox Church of St. Michael (1756) after the fire in 2006. The collection from the Archive of the Lviv Regional State Administration Office for the Protection of Cultural Heritage

11. Jaworów, cerkiew pw. Wniebowzięcia NMP (1670) po pożarze w 2008 r. Zbiory Archiwum Urzędu Ochrony Dziedzictwa Kulturowego Lwowskiej Administracji Obwodowej

11. Figure 13. Yavoriv, the Orthodox Church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary (1670) after the fire in 2008. The collection from the Archive of the Lviv Regional State Administration Office for the Protection of Cultural Heritage

12. Żółkiewski ikonostas, rekonstrukcja całości oraz fragmenty, Muzeum Narodowe we Lwowie. Fot. O. Bryndikow, O. Lozynski, R. Zilinko, rys. P. Linynski

12. The Zhovkva iconostasis, the reconstruction of the entire item and a fragment. The National Museum in Lviv. Photo: S. Bryndikow, O. Lozynski, figure: P. Linynski

- na Ukrainie musi nastąpić zdecydowana poprawa w sprawie przestrzegania wymogów ustawodawstwa o ochronie zabytków. Radykalna poprawa możliwa będzie po wykonaniu następujących działań:
  - a) stworzenie jednolitego systemu ochrony dziedzictwa narodowego w kraju,
  - b) właściwy dobór wykonawców prac na wszystkich etapach procesu konserwacji i restauracji zabytków, w szczególności zwrócenie uwagi na ich doświadczenie i profesjonalizm,
  - c) nowelizacja niektórych aktów prawnych, m.in. dotyczących procedur przetargowych na prace przy zabytkach;
- konieczna wydaje się organizacja systemu szkolenia i doszkalania konserwatorów, właścicieli i użytkowników zabytków. Przykładem może służyć działalność Międzynarodowego Centrum Ochrony Dziedzictwa Kulturowego w Żółkwi, które we współpracy z Narodowym Instytutem Dziedzictwa w Warszawie (dawnym Krajowym Ośrodkiem Badań i Dokumentacji Zabytków) zajmuje się organizacją wymiany doświadczeń z Polską;
- finansowanie zabytków potrzebuje zwiększenia wydatków. Z braku większych możliwości na Ukrainie należy na ochronę dziedzictwa kulturowego szukać wsparcia zewnętrznego, np. trzeba maksymalnie

wykorzystywać unijne programy współpracy transgranicznej. Finansowanie prac przy zabytkach, także sakralnych, musi być prowadzone na zasadach współfinansowania. W większych inwestycjach związanych z ochroną zabytków powinny brać udział samorządy;

- dla osiągnięcia celu, jakim jest skuteczna ochrona obiektów sakralnych, potrzebny jest społeczny dia-

log między obrońcami dziedzictwa, klerem i wiernymi. Bez wzajemnego porozumienia liczyć na poprawę sytuacji trudno. □

Włodzimierz Gerycz, architekt, doktor ekonomii, dyrektor Państwowego Historyczno-Architektonicznego Rezerwatu w Żółtkwi (Ukraina). Wykłada nauki ekonomiczne w Wyższej Szkole Zarządzania i Administracji w Zamościu. Autor ponad 20 prac z dziedziny regionalistyki i ochrony zabytków.

Summary

Issues and tendencies of protecting historic religious buildings in Ukraine

Since time immemorial Ukraine has been the center of Eastern Christianity. Many temples were built in Kiev and towns nearby. The ones which survived until this day are treated as the most valuable national historic objects. In the whole country, despite the fact that religious life was being ruined in various periods, especially in the east during Soviet times, many religious historic objects exist.

After Ukraine regained independence, the number of voices favoring the protection of cultural heritage began increasing.

An appropriate legislation system was created, the state and individual regions readily started joining in to protect and restore historic objects, believers commenced helping with the work related with religious objects. Many good examples of church, orthodox church, monastery and wooden religious architecture restoration can be given.

However, the consciousness of congregations and the representatives of the clergy is not always at the appropriate standard. Frequently, the urge to make a profit, the use of wrong technology, or the dishonesty of contractors lead historic objects – the witnesses of our history – to destruction.

To improve the level of protection of historic religious objects, the dialogue between society and the clergy has to be broadened, specialists' activity in the field must be supported, and legal regulations need to be refined.